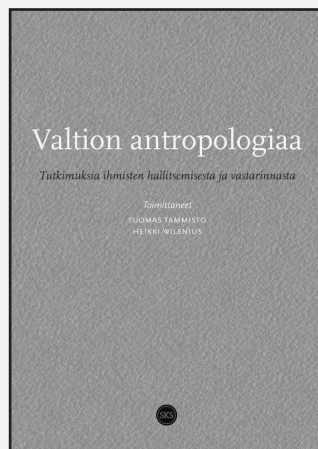

Antropologia monipuolistaa ymmärrystä valtiosta

Tuomas Tammisto ja Heikki Wilenius (toim.): *Valtion antropologiaa. Tutkimuksia ihmisten hallitsemisesta ja vastarinnasta*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 2022. 360 s.

Tuomas Tammiston ja Heikki Wileniuksen toimittama yhdestätoista empiirisestä tutkimuksesta koostuva teos antaa läpileikkauksen antropologisesta valtion tutkimuksesta. Teos ei pohdi valtiota käsitteenä perinteisen valtio-opin tapaan vaan kysyy ”miten valtio rakentuu, mitä vaikutuksia näillä rakenteilla on ja millaisiksi valtiot koetaan” (s. 9). Metodologisesti teos perustuu pääosin etnografiaan, eli osallistuvaan havainnointiin pohjautuvaan suhteellisen rajatussa ajassa ja paikassa tapahtuvaan kenttätyöhön. Käyn läpi, miten vallan ja valtion suhde näyttäytyy erilaisissa maantieteellisissä konteksteissa. Lopuksi pohdin kestävyysmurrosten tutkimuksen ja kansainvälisen politiikan välissä liikkuvana tutkijana teoksen valtiokäsitystä suhteessa laajempaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen.

Tammisto ja Wilenius käsittelevät johdannossa (s. 9–44) antropologian kehitystä klassikoista nykyhetken suuntauksiin. Johdannossa korostuu erityisesti antropologian poikkeuksellinen suhde valtioon: oppiaine on perinteisesti tutkinut joko valtiottomia tai epätyypillisiä yhteiskuntia ja vasta viime aikoina siirtynyt tutkimaan esimerkiksi länsimaita, sosioekonomisia eliittejä ja myös

valtiollisia organisaatioita ja rakenteita, joita on tyypillisemmin tutkittu sosiologiassa ja hallintotieteissä. Antropologialla on ollut myös vahva kytkös kolonialismiin sekä tutkimuksen että käytännön kautta. Erityisesti entiset siirtomaavallat käyttivät antropologista tietoa siirtomaahallinnon vahvistamiseksi, jota reflektoidaan kirjassa kriittisesti. Valtio tulkitaan antropologiassa sekä aineellisena että kielellisenä rakennelmana: instituutiot lujittavat valtaa hyvin fyysisinä rakenteina teistä kaivoksiin, mutta toisaalta valtion toimijuus rakentuu myös kielen ja käytänteiden kautta yhteistuotantona.

Kaksijakoisuus toistuu myös valtion antropologian teoreettisessa taustassa. Ensimmäinen näkökulma nojaa *hegemonian* käsitteestä tunnetun italialaisen kommunistin ja marxilaista teoriaa kehittäneen Antonio Gramscin tulkintaan valtiosta vallitsevan yhteiskuntaluokan vallan edustajana. Tammisto ja Wilenius kuvaavat tälle vastakkaiseksi ranskalaisen filosofin ja ajatusjärjestelmien historioitsijan Michel Foucault’n analyysin, jossa korostuvat vallan prosessiluonne ja hallinnan tekniikat. Kirjassa toistuvat vaihtelevasti molemmat näkökulmat. Foucault’n ymmärrys vallasta ajatusmallien ja subjektiviteettien rakentamisen avulla on kuitenkin tyypillisempi kuin Gramscin nojaava tulkinta vallasta ylhäältä alas kohdistuvan vallan vastarintana. Toisin kuin esimerkiksi kriittiseen teoriaan nojaavassa

politiikan tutkimuksessa yhtä tiukkaa rajanvetoa näiden kahden eri lähestymistavan välille ei kuitenkaan tehdä, ehkä antropologian empiriakeksyyden vuoksi.

Edellä mainittujen teoreetikoiden lisäksi kirjan lukujen taustalla ovat usein varsinkin Thomas Hansenin ja Finn Stepputatintulkinnat valtion vallan tyyppillisistä ilmentymistä väkivallan, talouden, tiedon tai symboliikan kautta. Vahvan valtion puuttuessa nämä vaikutukset voivat rakentua myös muiden kuin valtion edustajien toimesta, mikä tulee esiin osassa luvuista.

Kirjan punainen lanka on valtion antropologia eri muodoissaan, mutta siinä toistuu myös muutama muu teema. Jo johdannossa (s. 27–33) korostetaan, että luonnonvarojen käyttö kytkeytyy vahvasti osaksi valtion roolin muuttamista, vahvistamista tai luomista. Alue ja alueellistaminen tulkitaan keskeisiksi keinoiksi, joilla valtion asemaa juurrutetaan. Poliitiikan tutkijan ja antropologin James Scottin huomio kartoitustavallan käytön tai sen piilottamisen muotona (s.31) on tästä yksi esimerkki.

Luonnonvarojen hallintaa käsitellään erityisesti luvuissa 4–7. Tuomas Tammisto kuvaa Papua-Uuden-Guinean valtion instituutioista kaukana olevalle maaseudulle keskittyvässä tutkimuksessa, miten maaseudun asukkaat ja palmuöljyplantaasiyritys luovat valtioefektejä, joissa näkyvät sekä yrityksen että paikallisten intressit. Valtion luonti tapahtuu siten myös onnistuneesti alhaalta ylöspäin. Jenni Molkänen Madagaskarin ympäristönsuojelupoliittikkaa tarkasteleva luku korostaa valtion hahmottamista sosiaalisten suhteiden kautta. Vaikka valtion rooli on vähäinen, sen valta kuitenkin hyväksytään ja se edustaa myös samanlaista pysyvyyttä kuin suhteet sukuun – toisin kuin kansainvälisten tahojen rahoittamat luonnonsuojeluprojektit. Panu Itkonen tarkastelee Suomen valtion ja kolttasaamelaisten suhteita teollisten hankkeiden kautta ja tuo esiin ylhäältä alaspäin rakentuvan suhteen yhteisön ja valtion välillä, joka näkyy saamelaisien heikkojen vaikutusmahdollisuuksien kautta. Valtion valta myös muokkaa elinkeinon harjoittamista ja suhdetta luontoon. Tämä on samalla heikentänyt kolttasaamelaisen kulttuurin

jatkuvuutta, sillä ymmärrys kestävydestä on korostanut enimmäkseen taloudellista ulottuvuutta. Eija Ranta tutkii, miten Bolivian alkuperäiskansojen näkemykset ekososiaalisesta, eli yhteisöllisestä ja ekologisesta politiikasta liikkuvat valtionhallinnon sisällä ristiriitaisten ja moniulotteisten prosessien kautta. Samalla kun valtio onnistuu kytkemään marginaaliset yhteisöt ja vaihtoehtoisen diskurssin osaksi politiikan prosesseja, se kiinnittyi entistä vahvemmin Evo Moralesin presidenttiyteen ja sen jatkuvuuteen kyseenalaistaen demokratian.

Uskonnon rooli osana valtion rakentumista ja demokratiaa on toinen kirjassa toistuva teema, joka on esillä erityisesti luvuissa 2,3, 9 ja 12. Timo Kallisen 12. luku tarkastelee anarkistista antropologiaa vuonna 2020 menehtyneen antropologin ja anarkistin David Graeberin ajatusten kautta. Luku kytkeytyy myös laajemmin kriittiseen yhteiskuntatieteelliseen pohdintaan demokratiasta ja vaihtoehtoista ja siihen, miten metodologia voi olla olennainen työkalu tässä. Kallinen esittää myös kriittisen huomion, kuinka anarkistinen antropologia usein korostavaa sekulaarisuutta, mutta kuitenkin samaan aikaan tutkii usein sellaisia sosiaalisia yhteisöjä, joilla on perusta uskonnollisessa kosmologiassa. Jos etnografiaa käytetään Graeberin ajatuksiin nojaten vaihtoehtoisten tai utopististen sosiaalisten mallien kartoittamiseen, pohdinta laajemmasta kontekstista on siksi perusteltu. Luku tuo näin ollen hyvää heijastuspintaa kirjan muihin uskonnollisia yhteisöjä tarkasteleviin tutkimuksiin ja olisikin voinut olla yhtä lailla myös kirjan alussa.

Uskontoa käsitellään kirjassa muutoin pääosin poliittisen toimijuuden kautta. Henni Alavan tutkimuksessa paneudutaan katolisen ja anglikaanisen kirkon poliittiseen rooliin osana Ugandan valtion jälleenrakennusprosessia. Luvussa tarkastellaan muun muassa hautajaisrituaaleja, joita pidetään performatiivisina, sillä poliitikkojen lausumat sanat ja yleisön reaktiot nähdään heijastelevan laajempaa poliittisen tilan laajuutta kuten esimerkiksi sukupuolen asemaa. Elna I. Hartikaisen luku väestölaskentakampanjasta Brasiliassa keskittyy vuoropuheluun politiikan ja uskonnon välillä. Uskontojen edustajia pyritään

vakuuttamaan siitä, että uskonnolla on laajempia poliittisia merkityksiä, ja näin ollen muovaamaan heistä valtion intressien toisintajia. Brasilian hallintoon oli aiemmin palkattu aktivisteja, joita käytettiin uusien aktivistien rekrytoimiseksi ja näin onnistuttiin tukemaan valtion intressejä väestönlaskennassa. Liina Mustosen luku käsittelee samalla tavalla uskonnon ja politiikan vuorovaikutusta, joka tuo mielenkiintoisesti esiin vauraiden ja usein ulkomailla opiskelleiden Egyptin hallitusta vastustavien ihmisten näkemyksiä puhtaan etnografian lisäksi aikakauslehtien tekstianalyysin avulla. Luku myös kuvaa tämän luokan kytkeytymistä englannin kautta kosmopoliittisiin eliittiin, joka pyrkii piilottamaan kulttuurissa olevia uskonnollisia piirteitä.

Raha ja varallisuus ja siihen kytkeytyvä keskustelu moraalista ovat teemoja, jotka toistuvat luvuissa 8 ja 10. Heidi Härkönen kuvaa rikollisuutta Kuubassa, josta tieto kulkee juorujen avulla, sillä valtio ei raportoi siitä virallisesti. Vastavasti Matti Eräsaari analysoi Fidžillä tapahtuvaa verotusta. Kuuban tapauksessa raha (dollari) rapauttaa vallitsevia arvoja ja luo konflikteja, vaikkakin sosialistisia ihanteita ja moraalialla järjestelmän muuttuessa pyritään pitämään yllä. Fidžillä puolestaan rahan käyttö ei rapauttanut yhteisöä samalla tavalla, sillä taloudellinen vaihdanta tapahtuu yhä yhteisöjen eikä yksilöiden välillä.

Jari Kupiaisen Salomonsaarten historiaa valtion legitimitietin näkökulmasta käsittelevä luku tuo metodologisesti mielenkiintoisen historiallisen ja enemmän makrotason perspektiivin valtion kehitykseen, joka ei juurikaan toistu kirjassa Itkosen luvun lisäksi. Luku käy läpi käytännössä valtion koko historian läpi vuoteen 2020 asti kirjoittajan ja muiden aiemman tutkimuksen kautta poimien sieltä keskeisiä vaiheita. Lähes yhdeksätäkymmenestä kulttuurista ja sadasta asutusta saaresta koostuva valtio osoittautuu vaikeasti hallittavaksi kokonaisuudeksi. Salomonsaaret on pikemminkin valtion vastakohta: valtion vaikutukset ovat puuttuneet koko kolonialistisen historian ajan. Kupiainen tulkitseeikin siksi legitimitietin puutteen osaksi valtion rakennetta, joka hidastaa uudistumisprosessia.

Antropologiseen tutkimukseen perehtymättö-

mälle kirja antaa runsaasti erilaisia näkökulmia. Yksi kirjan annista on myös metodologinen ja aineistonkeruuseen liittyvä pohdinta siitä, missä ja millaisissa yhteisöissä etnografiaa toteutetaan. Antropologia on perinteisesti keskittynyt etäisempiin, usein alkuperäiskansojen tai etnisten vähemmistöjen asuttamiin rajaseutuihin ja vastaaviin alueisiin, joissa valtion läsnäolo on ollut vähäistä. Tutkitut yhteisöt ovat perinteisesti olleet myös sosioekonomisesti heikossa asemassa ja siksi luonnehdinta synkästä antropologiasta lienee osuva (s. 302). Tieteenalan sisällä näyttää kuitenkin olevan entistä enemmän pyrkimystä tutkia myös empatiaa ja moraalialla, jota kuvataan hyvän antropologiaksi yhteisön vahvistajana.

Viime aikoina myös muissa yhteiskuntatieteissä on ilmennyt kiinnostusta etnografista metodologian sekä sen tapaan hahmottaa valta yhteis-tuotantona, jossa yhdistyy sekä aineellisuus että kielellisyys. Erityisesti tieteen ja teknologian tutkimuksessa ja siihen vahvasti kytköksissä olevissa uusaineellisuuksissa (*new materialism*) ja sommittumien (*assemblage*) kirjallisuuksissa on hyvin samanlainen ote. Esimerkiksi sosiologi Saskia Sassen (2006) ja filosofi Manuel DeLanda (2006) ovat kuvanneet valtion rakentumista moninaisten tilallisten prosessien kautta. Näissä kirjallisuuksissa on samanlainen tavoite välttää yksinkertaistavaa tulkintaa siitä, mistä valtio tai markkinat koostuvat, ja tarkastella niitä kehkeytyvien suhteiden verkostoina tai sommittumina kuten antropologialle on tyypillistä. Näitä siltoja voisi toki olla hedelmällistä tehdä enemmänkin. Esimerkiksi Suomen valtio-omisteisten energia- ja metsäteollisuuden yhtiöiden ja niiden alihankkijoiden käytänteiden monipaikkainen etnografia yhdistettynä talousmaantieteen globaalien tuotantoketjujen analyysiin voisi monipuolistaa ymmärrystä kansallisen politiikan kansainvälisistä vaikutuksista.

Kirja antaa maantieteellisesti ja empiirisesti laajan kuvan tämänhetkisestä antropologisesta tutkimuksesta kuvaamalla erilaisia valtion vaikutusta edustavia prosesseja, kuten esimerkiksi kirkollisia rituaaleja, poliittisia protesteja, väestönlaskentaa ja veronkantoa. Samoin myös toistuu ajatus valtiosta ja siihen kytkeytyvästä vallasta ja

demokratiasta prosessien kautta rakentuvana ja ylläpidettävänä rakenteena. Erityisesti aineellisuuksien tai käytänteiden tutkimuksen metodologiasta kiinnostuneille kirjan ideat voivat tuoda lisääjatuksia. Vaikka kirja on artikkelikokoelma, se on silti helppolukuinen hyvin moninaisista temaattisista ja maantieteellisistä konteksteista ja pelkistetyistä ulkoasusta huolimatta. Prosessien ja toimijoiden välisten suhteiden tai maantieteellisten sijaintien visualisoiminen olisi tuonut mukavan lisän hahmottamaan tarkemmin tapauskohtaista tematiikkaa. Tekstit ovat toisaalta hyvin tarkkoja kuvauksia ja niiden kautta empiirinen konteksti avautuu hyvin. ■

KIRJALLISUUS

- DeLanda, Manuel (2006) *A New Philosophy of Society: Assemblage Theory and Social Complexity*. Continuum, Lontoo ja New York.
- Sassen, Saskia (2006) *Territory, Authority, Rights: From Medieval to Global Assemblages*. Princeton University Press, Princeton, NJ.

NUMERON KIRJOITTAJAT

ANTTI ALAJA YTM, väitöskirjatutkija, Tampereen yliopisto
 JUKKA GRONOW VTT, emeritusprofessori, Uppsalan yliopisto
 MARTTA HEIKKILÄ FT, dosentti, Helsingin yliopisto
 RISTO HEISKALA VTT, professori, Tampereen yliopisto
 ONNI HIRVONEN PhD, dosentti, Jyväskylän yliopisto
 SAKARI HÖYSNIEMI YTM, väitöskirjatutkija, Helsingin yliopisto
 MIIKA KABATA VTM, tohtoriopiskelija, Tampereen yliopisto
 TIMO KAITARO FT, dosentti, Helsingin yliopisto
 ARI KORHONEN FM, väitöskirjatutkija, Helsingin yliopisto
 OTTO KYRÖNEN FM, maisteriopiskelija, Berlin School of Economics and Law
 KAROLIINA LUMMAA FT, dosentti, collegiumtutkija, Turun yliopisto
 OLIVIA MAURY VTT, tutkijatohtori, Helsingin yliopisto
 ALI AKBAR MEHTA MA, doctoral researcher, Aalto-yliopisto
 HARRI MELIN YTT, emeritusprofessori, Tampereen yliopisto
 KATARIINA MÄKINEN FT, tutkijatohtori, Tampereen yliopisto
 MARIANNE SANDELIN väitöskirjatutkija, Helsingin yliopisto
 MATTI TUOMALA VTT, emeritusprofessori, Tampereen yliopisto